

EYS

(الآيس)

Bazı ilk devir İslâm filozofları
ve kelâmcıları tarafından
varlık veya var olan nesneler için
kullanılan terim.

"Yokluk" ve "yok olan şey" anlamındaki *leys* kelimesinin karşıtıdır. Arap dilinde çok az bir kullanım alanı bulunan ve ilk defa filozof Kindî'nin felsefî risâlelerinde görülen *eys* terimi Allah'ın varlığı, sıfatları ve âlemin yaratılmışlığı söz konusu edilirken kullanılmıştır. Kindî'ye göre Allah, "geçmişte ve gelecekte üzerinden asla yokluk geçmeyen" (لَمْ تَكُنْ لَيْسًا وَلَا تَكُونُ لَيْسًا أَبَدًا), "mevcudiyetini daima sürdüren" (لَمْ يَزَلْ وَلَا يَزَالُ لَيْسًا) gerçek varlıktır. Varlığının sebebi bulunmayan Allah bütün varlıkları (evsât) yoktan (*leys*) yaratan ilk sebep ve gerçek fâildir (müeyyis). Çünkü yok olan bir şey kendi kendini var edemez, var olmak için mutlaka bir sebebe muhtaçtır. Bu sebep de daima var olan ve başka hiçbir sebebe ihtiyacı bulunmayan Allah'tır (*Resâ'il*, s. 58-60). İbn Sînâ genellikle varlığı *vücûd*, yokluğu da *adem* kelimeleriyle karşılamakla birlikte bazan varlık yerine *eys*, *adem* yerine de *leys* terimlerini kullanmıştır. Nitekim ilim sıfatından söz ederken Allah'ın bir şeyi varlık alanına çıkmadan önce yok (*leys*), meydana geldikten sonra var (*eys*) olarak bildiğini belirtir (*el-İşârât*, III, 292).

Hârizmî, İslâm kelâmcılarının *eys* terimini eserlerinde kullandıklarını söylüyorsa da (*Mefâtihü'l-'ulûm*, s. 17) bu kullanım pek yaygınlık kazanmış değildir. Tesbit edilebildiği kadarıyla *eys* sadece bazı İsmâiliyye kelâmcılarının eserlerinde görülmektedir (meselâ bk. Hamîdüddin el-Kirmânî, s. 49-52). İlk İslâm filozofu olan Kindî'nin eysi hem Allah hem de yaratıklar hakkında kullanmasına karşılık İsmâiliyye kelâmcılarının Ebû Ya'kûb es-Sicistânî ve Hamîdüddin el-Kirmânî varlık kavramının, dolayısıyla eysin Allah'a atfedilemeyeceğini ileri sürerler. Çünkü Allah'ı varlıkla nitelenmek O'nun varlığı yani bir bakıma başkasına muhtaç olmasını gerektirir, halbuki Allah hiçbir şeye muhtaç değildir. Eğer Allah varlık sıfatıyla nitelenebilseydi cevher veya araz türünden bir varlık olacak, ayrıca ya

zâtı veya başkası tarafından meydana getirilmesi gerekcekti; oysa hatıra gelebilecek bu gibi ihtimallerin tanrı kavramıyla bağdaşması imkânsızdır.

Öyle anlaşıyor ki İsmâilî müellifler eleştirilere hedef olmamak için vücûd yerine *eys* terimini tercih etmişler ve bu terim aracılığıyla Allah'ın varlıkla nitelenemeyeceğini ileri sürmüşlerdir. Ancak bu görüş, sonuçta Allah'ın gerçek bir varlık değil sadece zihnî bir kavram olduğu düşüncesine götüreceğinden sakıncalıdır. Zira insan zihninde herhangi bir iz bırakmayan aşırı tenzih fikri Allah'a inanıp bağlanmayı güçleştirdiği gibi âtil ve pasif bir tanrı anlayışına da yol açmaktadır. Ayrıca bütün varlıkları cevher ve araz kategorisi içinde düşünmek ve her var olanı bu çerçevede değerlendirmek mantık açısından isabetli değildir. Kelâm ve İslâm felsefesinde vücûd, mevcûd, *adem* ve *ma'dûm* kavramlarının kullanılmaya başlandığı IV. (X.) yüzyıldan itibaren *eys* ile *leys* veya "lâ *eys*" terimleri çok az kullanılmıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

Lisânü'l-'Arab, "eys", "lys" md.leri; Cemîl Salîbâ, *el-Mu'cemü'l-felsefî*, Beyrut 1982, I, 183-184; Kindî, *Resâ'il*, s. 53, 58-60; Hârizmî, *Mefâtihü'l-'ulûm*, Kahire 1342, s. 17, 18; İbn Sînâ, *el-İşârât* (nşr. Süleyman Dünyâ), Kahire 1985, III, 292; Hamîdüddin el-Kirmânî, *er-Risâletü'l-mevsûme bi'l-muğıyye fi'l-emr ve'l-âmir ve'l-me'mûr* (*Mecmû'atü resâ'il* içinde, nşr. Mustafa Gâlib), Beyrut 1403/1983, s. 49-52; Abdurrahman Bedevî, *Mezâhibü'l-İslâmiyyîn*, Beyrut 1973, II, 220-224.

YUSUF ŞEVKİ YAVUZ

EYTÂH et-TÜRKİ

(bk. İNÂK et-TÜRKİ).

EYÜP

Haliç'in son kısmında,
surların hemen dışında yer alan
ilçe merkezi ve İstanbul'un
en eski semtlerinden biri.

Kuzeydoğudan Sarıyer, doğudan Kâğıthane ve Şişli, güneyden Fatih, Bayrampaşa, Esenler, batıdan Gaziosmanpaşa, kuzeybatıdan Çatalca ilçeleri ve kuzeyden de Karadeniz ile çevrilidir. İlçe toprakları Haliç kıyılarından kuzeybatıya doğru hafif dalgalı düzlükler halinde uzanır. XIX. yüzyıl başlarında burada bulun-

duğu bilinen ve biri İslâmbey, Dügmeçiler, Kurukavak derelerinin birleşmesiyle oluşup Eyüp Camii yanından geçerek iskelenin iki tarafından, diğeri ise Eyüp-sultan İskeleyi ile Bahariye arasında Şah Sultan Tekkesi civarından Haliç'e dökülen iki büyük dere yoğun iskân dolayısıyla bugün ortadan kalkmıştır. Fetih'ten sonraki yerleşmelerle sur dışında teşekkül etmiş ilk kasaba olan Eyüp, bu iskânı yönlendiren Eyüp Sultan Külliyesi'nin inşasıyla birlikte Osmanlı hânedanı ve halk arasında halen devam eden büyük bir dinî-mânevî önem kazanmıştır.

Tarih. Bizans döneminde Eyüp, sur dışında bulunan nekropol (mezarlık) bölgesinde önemsiz bir yerleşme merkezi durumundaydı. Bazı kaynaklarda, Ayvasarayı'dan Eyüp'e kadar uzanan alanın tamamına bu çağda Kosmidion denildiği kaydedilmekteyse de bugün Kosmidion'un Eyüp'ün güneyinde küçük bir manastırlar semti olduğu bilinmektedir. Burası ile Blakhernai Sarayı arasında bazı önemli binalarla, İstanbul kuşatmasından bahseden kaynaklarda adına sıkça rastlanan ve Haliç sahilindeki Blakhernai Sarayı'na en yakın kapı olan Xyloporta (Tahtakapı; Piri Reis'in haritası ile Evliya Çelebi'nin seyahatnâmesinde Eyüp-i Ensârî Kapısı) bulunuyordu. Kosmidion semti Hagios Panteleimon, Hagios Mamas, Hagios Theodoros, Hagios Thaelos ve Hagios Kosmas-Damianos kilise ve manastırlarının yer aldığı dinî bir merkezdi. IV. Mikhail zamanında (1034-1041) yapılmış ve yoksulları ücretsiz tedavi eden Anargyroi azizlerine adanmış olan bu son kilise ve manastır Haliç'e bakan tepenin üzerinde yükseliyordu. Yanında bir hamamla bir de çeşme bulunan ve semtin en önemli ziyaretgâhı olan bu külliye, Godefroi de Bouillon'un Haçlı orduları Konstantinopolis'i kuşattığında (1096) tam bir kaleye dönüşmüştü; bugün ise izi kalmamıştır.

Eyüp son kuşatma sırasında Osmanlı ordularının karargâh kurduğu yerler arasında idi; Haliç'teki filo da buranın kıyılarında surlara yönelik faaliyet göstermişti. Ayrıca II. Mehmed şehrin fethi sırasında Kosmidion'da ikamet ediyordu. Bizans başkentinin Osmanlılar tarafından fethinden sonra yeni adını Hz. Peygamber'in sancaktarı Ebû Eyyûb el-Ensârî'den alan bu semt, bütün İslâm